

DOMOKOS MÁRIA:

A MAGYAR NÉPZENE ÖSSZKIADÁSA ÉS AZ AKADÉMIA[▫]

Ha még nem is az összkiadás, de egy gyűjteményes népdalkiadás igénye 1833-ban jelenik meg a Magyar Tudós Társaság programján. Előzménye az, hogy Esztergom (1831), majd Komárom vármegye (1832) levélben fordul az újonnan létrejött szervezethez, és felkéri – egyebek mellett – „*népdalok készítésére és kiadására „a magyar nyelvnek az idegen ajkúak közt való nagyobb megkedveltetése céljából”*. A Tudós Társaság a felkérések nyomán kétszer is felhívást bocsát ki tagjaihoz népdalok gyűjtését és beküldését kérve. A sorra érkező küldemények véleményezését Vörösmarty Mihály és Schedel [Toldy] Ferenc végzi. Miután ők kijelölnek néhány kötetre valót, az 1833. évi nagygyűlés megállapodik abban, hogy – bár a népdalkiadásnak többféle célja és módja van, – tekintettel a megyék kérésére, kétféle kiadásban tervezi a dalok közreadását: a nép számára kis füzetekben, a művelt olvasónak pedig szebb nyomással és hangjegyekkel.

Az évek során újabb és újabb gyűjtemények érkeznek, köztük több hangjegyes melléklettel. A szerkesztők ajánlatára 1835-ben a Társaság megszerzi Pálóczi Horváth Ádám *Ötödfélszáz énekek* c. kottás kéziratát is, mint fontos segédforrást a kiadandó népdalgyűjtemény számára. Anyagi erő híján azonban a kiadás egyre késik, míg aztán 1843-ban a tettere később Kisfaludy Társaság vállalkozik rá és ehhez elkéri az Akadémiától az egybegyűlt anyagot.¹

Egyesítve a Kisfaludy Társaság anyagával a szerkesztéssel megbízott Erdélyi János három év alatt (Pest, 1846, 1847, 1848) kiadja a *Népdalok és mondák* három kötetét, a magyar népköltészet első, terjedelmében és színvonalában egyaránt impozáns együttesét. Ezzel „vonul be a magyar népköltészet végérvényesen a köztudatba, megkapja méltó helyét a nemzeti művelődésben”.²

Erdélyi felsorolja az egyes gyűjtemények beküldőit is. Így értesülünk arról, hogy számos kottás gyűjtemény is kezéhez jutott, az I. kötetben például tizenhárom gyűjtemény, bennük legalább ötszáz dallam kottájával. Az ötszáz dalból viszont mindössze tizenkettő jelenik meg, két füzetben, s azok is a legismertebb népies műdalok.³ Tehát a dallamközlés elenyésző, mennyiségében és jelentőségében meg sem közelíti a szövegközlést. A kottákkal később is oly hanyagul bántak, hogy nagy részének nyoma veszett.⁴

Ez volt egyik első, elszalasztott lehetősége a komolyabb mértékű dallamközlésnek.

A 19. század népzenei kiadványait áttekintve szembetűnő közös jegyeket találunk. Keveredik bennük az ismert vagy ismeretlen szerzőjű népies műdal a népdallal, szövegeikben a költők által a népdal hangján írt műnépdal a köznépi dallal. Ez utóbbit alapvetően nyersanyagnak, legfeljebb kiindulásnak tekintik, mely nemesítésre, csinosításra szorul. Vonatkozik ez a szövegre is, de méginkább a dallamra. Általános vélekedés szerint ugyanis az egyszólamú népdalt, ahhoz, hogy a nyilvánosság elé kerüljön, feltétlenül zongora–, esetleg gitárkíséréssel kell ellátni. A hangszerkísérést többé-kevésbé tanult zenészek írják, természetesen az egykorú nyugati műzene nyelvén. A magyarosságot pedig elsősorban a jellegzetes ritmus adja, mindenek előtt a choriambusból levezetett, nyújtott és éles ritmus együtteséből álló pontozott ritmusképlet. Fogarasi János 1843-ban megjelent ritmusteóriája nagyon hatásosnak bizonyul, mert a század végéig mindenki kötelességének tartja, hogy a lehető legtöbb choriambussal lássa el magyar népdalközléseit.⁵

Tehát a kor felfogása mondhatni eleve kizárja annak a lehetőségét, hogy a népdal valódi mivoltában megjelenhessék, mert éppen jellegzetes vonásaiban (hangsor, dallam– és ritmusszabás, előadásmód) nem talál össze azzal a zenei nyelvvel, amellyel összepárosítják, amelyhez hozzáérőltetik. Erre a szerepre nem a népdal, hanem a népies műdal alkalmas, hisz annak lényegéhez tartozik, hogy telve van „a magasabb műzenéből kölcsönzött sablonokkal”.⁶ Ebből a kutyaszorítóból senki magyar muzsikus nem képes szabadulni a 19. század folyamán.

Bartalus István 1873 és 1896 között adja ki a *Magyar népdalok. Egyetemes gyűjtemény* hét kötetét, a század legnagyobb népdalvállalkozását a Kisfaludy Társaság megbízásából, a Tudományos Akadémia ajánlásával és a Közoktatási Minisztérium segélyével. Bartalus a nép közt is gyűjt, de csupán néhány, egymással szomszédos megyében (Heves, Borsod, Gömör, Nógrád és Zemplén megyék), Erdélyben pedig a Székelyföldön. Kiadványa tehát már csak ezért sem egyetemes, mert a Dunántúl, az Alföld, s Erdélynek nagy része kimaradt áttekintéséből.

Nagy gondot fordít a dalok zongorakíséréterére. Célja, „...*hogy részint a dalok hangulata zeneileg is ki legyen fejezve, s részint, hogy mindenikben...egy-egy önálló zongorairodalmi művecskét adjon.*”⁷

Bartalus teljesítményét nem becsülhetjük le, hisz ő tette a legtöbbet a század muzsikusai közül a népdalpublikálás területén. De ha összevetjük a lengyel Oskar Kolberg munkásságával, aki 1861 és 1890 között 33 kötetnyi lengyel néprajzi anyagot közölt, benne közel tizenháromezer dalt egyszólamú lejegyzésben, akkor sajnáljuk, hogy Bartalus

ugyanezen időben zongoraművecskéket írt százával, s hogy mérhetetlen fáradtság, idő ráfordításával mindössze 7-800 dal került ki keze alól 23 év alatt.⁸

Hogy gyökeres változásra van szükség, mert a régi és az új század a nemzeti zene területén nem képes összekapcsolódni, azt Fabó Bertalannak a Tudományos Akadémia által támogatott és 1908-ban általa kiadott *A magyar népdal zenei fejlődése* c. kiáltóan dilettáns könyve és Seprődi Jánosnak erről az Erdélyi Múzeumban megjelent tanulmány méretű lesújtó kritikája tette nyilvánvalóvá.⁹ *„Ez a könyv semmi egyéb, mint egyik kóros kiütése annak a beteges fejlődési, illetőleg visszafejlődési folyamatnak, mely a magyar zenének úgy tudományos, mint művészi életében a hőmérő pontosságával kimutatható. E folyamat eredménye, hogy élnek közöttünk európai hírű és európai színvonalon álló zenetudósok, zeneírók, zenetanárok, akik soha életükben egyetlen régi magyar könyvet a kezükbe nem vettek, egyetlen régi magyar kótázatot nem láttak, s nem is tartják hivatásuknak, hogy valaha effélékkel foglalkozzanak. Így marad aztán ránk a magyar zene ügye...akik...ügyvédek, országgyűlési képviselők, pénzügyi hivatalnokok, tanítók, tanárok... vagyunk...”*. Seprődi szerint a könyv *„egyetlen haszna, ha meglátjuk benne a magyar zene ügyének lehetetlen és tarthatatlan állapotát...”*.

Pedig amikor megjelent a Fabó könyv és nyomban utána Seprődi keserű láttelepe, már betört a huszadik század „új időknek új dalaival”, már színre lépett az 1880-as évek új nemzedéke, köztük a két ifjú zeneszerző, Bartók Béla és Kodály Zoltán. Gyalogszerrel járják a falvakat, népdalt gyűjtenek, néprajzi szaklapokban publikálnak, minden megnyilvánulásuk tiltakozás a nemzeti köntöst kisajátító dilettantizmussal szemben.¹⁰ 1906-ban megjelent népdalfeldolgozásai bevezetőjét e mondatokkal kezdik: *„Népdalok kiadásának kétféle a célja, kétféle a módja. Egyik cél, hogy minden, a néptől került dal együtt legyen; itt a teljesség középpontja uralkodik, a dalok kisebb vagy nagyobb értéke nem határoz. Afféle „népdalok nagy szótára” az ilyen. Legjobb, ha szótárszerű az elrendezése is, mint pl. az Ilmari Krohn szerkesztésében megjelenő finn népdalgyűjteményé (Suomen Kansan Sävelmiä. 1906-ig négy füzet). A dalok egy szólamra, hitelesen, gondosan leírva, valamennyi változat feltüntetésével jutnak nyilvánosságra. Csak ilyen gyűjtemény lehet alapja mindennemű, a népdalra vonatkozó vizsgálódásnak.”*¹¹

Tehát már 1906-ban készen állt az a tudományos program, melyet aztán 1913-ban *Az új egyetemes népdalgyűjtemény tervezete* címmel részletesen kifejtettek és a Kisfaludy-Társasághoz nyújtották be.¹² Tervük a magyar népdalok lehetőségig teljes, szigorúan kritikai kiadása, egy monumentális magyar „Corpus Musicae Popularis”. Ennek anyaga, mintegy 5-6 ezer dal zömében saját és tanítványaik gyűjtéséből valamint Vikár Béla fonográfus

gyűjtéséből származik. Gyűjteményüket korszerű tudományos módszerrel, zenei szempontok szerint, szótárszerűen rendezik, hogy a rokondallamok egymás mellé kerülve a főtípusokat tisztán mutassák. Egy-egy kötetbe 1000 dalt szánnak. Bár az anyaggyűjtés még nem befejezett, szükségesnek látják, hogy *„közkezen forogjon népdalaink nagy tömege hű és pontos leírásban, hogy segítsen eloszlatni a fogalomzavart és fejetlenséget, mely a népzene kérdései körül ott kísért.”*

A beadvány – nyilván a háború kitörése miatt – megfontolás és válasz nélkül maradt, s ezzel újabb kedvező pillanata múlt el a magyar népdalok összkiadásának.

A háború és a békeszerződés után, 1923-ban megjelent *Erdélyi magyar népdalok* előszavában Kodály így emlékszik vissza e beadványra: *„Egy nagyszabású, minden eddigi gyűjtést rendszeresen egybefoglaló magyar népdal-kiadvány terve, érdeklődés és támogatás híján, máig csak terv maradt. A mai viszonyok közt távolabb állunk megvalósulásától, mint valaha. Így hát be kell érniünk azzal, hogy kisebb részletekben, népszerű formában ismertessünk meg az anyagból, amennyit lehet.”*

1933-ban, Gombocz Zoltán javaslatára a Tudományos Akadémia vezetősége úgy határoz, hogy kézbeveszi a népdalok összkiadásának ügyét. 1934 február elején kezdődnek és egész tavasszal tartanak a tárgyalások az Akadémia vezetősége valamint Kodály Zoltán és Bartók Béla között. Megbízásuk szeptember elsején lép életbe és arra szól, hogy egy, a teljes magyar nyelvterület népdalait felölelő összkiadást készítsenek elő. A téma, úgy látszik, időszerűvé vált a Trianon utáni magyar kultúrpolitika számára.¹³

Bartók örömmel kapott az alkalmon, hogy szabadulhat a számára terhes zeneakadémiai zongoratanítástól, és legkedvesebb foglalatosságát gyakorolhatja. Így ő hivatalos kikéréssel a Tudományos Akadémián a népdalgyűjtemény sajtó alá rendezésén dolgozott. Kodály, aki továbbra is tanított a Zeneakadémián, a könyvtárak, kéziratárak népzenei összehasonlító forrásanyagának feltárását vállalta.

Bartók heti három délutánt tölt az Akadémián. Asszisztensei Veress Sándor, Kerényi György és (1938-tól) Rácz Ilona. A fonográfra vett anyagot revideálja (1937. szeptemberéig 1026 hengert), a gyűjteményt rendszerezi annak a ritmusrendnek megfelelően, melyet már korábban kidolgozott és *A magyar népdal* c. könyvében 1924-ben közzétett. A szomszédnépi összehasonlításához lengyel, rutén, bolgár, szerb-horvát kiadványokat hozat és másoltat. Sokat foglalkozik saját román gyűjtésével, annak hengereit is újra hallgatja, lejegyzéseit revideálja majd másoltatja.¹⁴ 1935 novemberében még három évi munkát lát maga előtt.¹⁵ Ugyanígy három évre számít 1937 szeptemberében, amikor levélben számol be Voinovich Géza főtítkárnak az elvégzett munkáról.¹⁶ 1938 októberében is „még néhány év”-re van szüksége.

Pedig, mint írja: „*napi 10 órát dolgozom kizárólag népzene anyaggal, de 20 órát kellene dolgoznom ahhoz, hogy valamennyire előrehaladjak. Annyira szeretném ezt a munkát a levegőben lévő világhatár előtt befejezni! És emellett a tempó mellett még néhány évig eltart.*”¹⁷ Valóságos versenyfutás ez az idővel. Mindenképpen menni akar a mérgezett légkörből, biztonságos helyre menekíteni kéziratait, de vállalt feladatát is teljesíteni szeretné.. Sokat töpreng a rendezés kérdésein, a tizezres nagyságrendű dalgyűjtemény zárt rendszerbe foglalásán, azon, hogy a rendszer kifejezze az anyag sajátosságait és a dallamváltozatok egymáshoz minél közelebb kerüljenek. Ennek eredményeként 1939 körül a gyűjtemény egy részét átrendezi, s így számoztatja be. 1940 október elején, az elutazása előtti napon adja át Kodálynak.

Kodály feladata is nagyobb munkának bizonyult a vártnál. Így a 19. század nyomtatott és kéziratos forrásainak feldolgozása Bartók távozásáig nem fejeződött be. A hátrahagyott Bartók-Rend tehát nem tartalmazhatta e dallamokat. Ezeket Kodály később saját dallamrendjébe (ma Kodály-Rendnek mondjuk) osztotta be. Nem végleges felmérés szerint több, mint hatszáz forrás feldolgozásáról volt szó. Kodály ehhez átbuvárolta a Széchényi Könyvtár Zeneműtára, a Zeneakadémia, az MTA Kézirattár, az Operaház anyagát, 1940 és 44 között Kolozsvárról is hozatott ritka kéziratot lemásolásra. Ebben a munkában sokan részt vettek (a legtöbbet Rácz Ilona és Kerényi György másolt), de Kodály bevonta zeneszerző növendékeit, Ottó Ferencet, Ránki Györgyöt, Veress Sándort is.¹⁸ Így válhatott aztán az írott forrásokkal számottevően bővült Kodály-gyűjtemény az ötvenes évek legelején megjelent két jelentős kiadványnak, az *Ötödfélszáz énekek* Bartha Dénes és Kiss József gondozta kritikai kiadásának és a Kodály-Gyulai Ágost jegyzeteivel ellátott *Arany János népdalgyűjteményének* legfontosabb segédanyagává.

Visszalépve a negyvenes évekre: Bartók távozása után Kodály még megpróbálta beépíteni a lezárt gyűjteménybe a hiányzó anyagot.¹⁹ Nemcsak saját, imént említett adatairól volt szó. Az Akadémia által 1936-ban indított, majd a Rádióba átkerült reprezentatív néprajzi felvételezési program, az ún. Pátria sorozat keretében egymást követték a visszakérült erdélyi, felvidéki, kárpátalji falvakból érkező énekesek, hangszeres együttesek lemezei (Szék, Kőröspatak, Áj, Gyimes, Bözöd, Szentegyházsfalu, Nagydobrony stb.) olyan értékes zenei anyaggal, amely nem maradhatott ki az egyetemes gyűjteményből.

Egy 1942-es interjúból arra következtethetünk, hogy Kodály akkor még bízott a kiegészített Bartók gyűjtemény megjelenésének lehetőségében.²⁰ A háborús események, az ostrom,²¹ majd az akadémiai székház elhúzódo rendbehozatala miatt azonban „a munka érdemleges folytatására csak 1949 őszén kerülhetett sor.” A közbeeső években a Vallás- és

Közoktatásügyi Minisztérium anyagi támogatása biztosította a munka folyamatosságát, de Kodály ekkor is ragaszkodott ahhoz, hogy a munka akadémiai keretek közt maradjon.²²

1949-ben létrejön *A Magyar Népzene Tára Szerkesztősége*, mely azután 1953 augusztusában átalakul a *Magyar Tudományos Akadémia Népzenekutató Csoportjává*. Arra az időre viszont a gyökeresen megváltozott ideológiai légkörben az összkiadás ügyét csak azzal a huszárvágással lehetett megmenteni, hogy a szigorúan zenei elvű, s ezért „formalistának” bélyegzett rendszert félretéve a mindennapi élethez kapcsolódó gyermek és szokásdalokkal indítják újtára a népzenei összkiadást.

Azáltal, hogy Bartók ritmusrendje és az annak alapján felépített zárt gyűjtemény a maga idején kiadatlan maradt, ismét eggyel gyarapodott a teljesületlen lehetőségek sora. A Bartók-Rendnek, mint a Bartók-életmű részét képező „tudománytörténeti monumentumnak”²³ publikálása 1991-ben indult el, jelenleg második kötetének sajtó alá rendezése folyik a Bartók Archívum szervezeti keretében.

A fordulat éve után hajszálon függött emberek, csoportok, gyűjtemények, vállalkozások sorsa; minden a pillanatonként változó ideológiai besoroláson múlt, azon, hogy ellenségnek vagy szövetségesnek minősítették-e?²⁴ Kodály és az általa képviselt népzenei összkiadás átvészelte ezt az időszakot, sőt, a népzenekutatók kis csoportja és nagy segítő tábora éppen ezekben a legnehezebb években produkálta a legtöbbet.

1951-ben elindították az összkiadást és 1966-ig a szokásdaloknak illetve az emberi élet fordulóihoz kapcsolódó népzeneanyagnak öt kötetét adták közre. Igen intenzív, széleskörű gyűjtés kísérte a szerkesztői munkát, külső munkatársként vidéki gyűjtők, zeneakadémiai hallgatók, fiatal zenetanárok légiója vett részt benne. Szakmai kérdésekben élénk levelezés folyt német, francia, cseh, román zenetudósokkal csakúgy, mint Jagamas Jánossal, a kolozsvári Folklór Intézet akkori vezetőjével. 1954-ben például összesen nyolc fő, ebből hat kutató dolgozott a Csoportban, de az év folyamán 40 gyűjtő 186 utat bonyolított le 500 községben, az eredmény 5.100 dal. A technikailag meglepően jól felszerelt Csoportnak már ekkor három magnetofonja, lemezvágó gépe, filmfelvevője volt.

1957-58-ban már 12 egész és 6 félállású munkatárs dolgozott a köteteken, köztük a Zeneakadémiáról kikerült, népzenezakot végzett ifjú szakemberek (Olsvai Imre, Sárosi Bálint, Vikár László).²⁵

1958-ban külön rendező-csoport alakul Járdányi Pál vezetésével a hatalmasra nőtt strófikus népdal anyag rendszerezési elveinek kimunkálására. Járdányi rendszerezési hajlama és készsége már több ízben, különféle zenei anyagokon bebizonyosodott. Ő végezte a

gyermekjátékdalok majd a párosító dalok zenei csoportosítását, és az ő munkája a sirató kötet zenei rendje is. Ő alakította ki végül azt a szisztémát is, melyen az összkiadás további, népdaltípus-kötetei alapulnak. Járdányi merészen túllépett a korábbi beidegzett — ritmus vagy dallam — megközelítés módokon. Rendszere a strófa dallamsorainak egymáshoz viszonyított magasságán alapul, a stílussajátságokat elsődlegesen e magasságviszonyok különbségén keresztül ragadja meg.

Járdányi eredményei elismerésre találtak a szakma külföldi képviselői körében; ennek jeleként értelmezhetjük a rendszerezési munkacsoport megalakulását a Nemzetközi Népzenei Tanács 1964-es budapesti konferenciáján. „Járdányi típusrendje a magyar népzenei rendszerezés történetében új fejezetet képvisel: ... mint a bartóki és kodályi rendszerezési alapelvek szintézise, a korabeli és a jelenkori tudományos kutatás és közreadás tudományos perspektíváját teremtette meg”.²⁶

Járdányi Pál 1966-ban, 46-éves korában bekövetkezett halála, a következő évben Kodályé — korszakot zárt le a Népzenekutató Csoport életében. Nem állt ugyan le, de egy időre csaknem végzetesen lelassult a Csoport alaptevékenységet jelentő *A Magyar Népzene Tára* összkiadás kötetek egymásutánja. 1973-ban, Vargyas Lajos igazgatása idején még megjelent a *Népdaltípusok* első kötete Járdányi Pál és az ő munkáját átvevő, folytató Olsvai Imre szerkesztésében, de a Népzenekutató Csoport önállóságának megszüntetése (1974) és az ezt követő átszervezések, vezető- és koncepcióváltások hátravetették, akadályozták, időnként kifejezetten gátolták a munka szerves folytatását.

E kényszermegállók után 1987 óta meglehetősen rendszerességgel, négy-öt évenként jelennek meg, *A Magyar Népzene Tára* kötetei, immár nem az Akadémiai, hanem a Balassi Kiadónál, a Zenetudományi Intézet Népzenei Osztályának keretein belül működő szerkesztőcsoport munkájaként.²⁷

Összefoglalóan, vissza és előretétekintve tehát elmondhatjuk:

A 19. században az Akadémia és a Kisfaludy Társaság váltva működtek a népdalkiadás terén. Kiadványaik egyike sem tudta azonban beteljesíteni a sokak által hangoztatott célt: a népdalok minél teljesebb közzé tételét. Ehhez előbb össze kellett gyűjteni és tudományosan feldolgozni az addig jobbára ismeretlen parasztzenét. Vikár Béla nyomában ezt a feladatot végezte el 1905-től kezdődően Kodály Zoltán és Bartók Béla, majd tanítványaik több generációja.

A magyar népzenei összkiadás, *A Magyar Népzene Tára* sorozat) sajátosságát éppen az adja, hogy két kimagasló zeneszerző és egyben tudós akadémikus indította el és dolgozott rajta életén át teljes meggyőződéssel és elképzelhetetlen szorgalommal.

Már 1913-ban beadvánnyal fordultak a Kisfaludy Társasághoz az összkiadás ügyében.

1934-ben Magyar Tudományos Akadémia hivatalosan megbízta őket az összkiadás előkészítésével. 1934 szeptemberétől 1940 októberében történt elutazásáig Bartók a népdalanyagot rendezte sajtó alá, Kodály a közgyűjtemények népdaladatait és összehasonlító anyagát gyűjtötte össze.

Bartók távozásával Kodály vette át a gyűjtemény gondozását és ő irányított minden további tevékenységet. Kodály, majd igazgató utódai: Rajeczky Benjamin (igazgató 1968-69) és Vargyas Lajos (igazgató 1969-73) 1949 és 1974 között megteremtették a magas színvonalon művelt magyar népzene tudomány intézményi formáját. Ebben a keretben megszilárdultak a kutatás már korábban kialakult tudományos módszerei a gyűjtés-lejegyzés-rendszerezés fázisaival, és létrejöttek archiválási, dokumentációs, technikai eljárásai. Csírájában, kezdeményeiben ugyanakkor megjelent számos, később kifejlődött kutatási ágazat is: a néptánc kutatás, a rokon- és szomszédnépi összehasonlító vizsgálatok, a történeti és népének kutatás, a hangszeres népzene kutatás, a népzene és zenetörténet összefüggéseinek vizsgálata.

Az alaptevékenység mindvégig a forrásértékű magyar népzenei anyag zenei elvű kritikai összkiadása. A sorozat VI. kötetétől kezdve *Népdaltípusok* címmel a strófikus népdalok kerülnek sorra. A szerkesztés zenei elveit Járdányi Pál, a közreadás részletekig kimunkált módszereit, gyakorlati megoldásait pedig Olsvai Imre dolgozta ki és fektette le a sorozat VI. és VII. kötetében. Ez utóbbi azért minősül jelentős tudományos eredménynek, mert a változékony, variálódó népzenei anyag írott formába rögzítése jelenti a közreadás legnagyobb nehézségét.

Az annak idején 20-25 kötetre tervezett sorozatnak eddig tíz kötete jelent meg (ebből kettő dupla kötet.) Jelenleg a XI-XII. kötet szerkesztése valamint az új stílusú dalok kötetének előkészítése folyik.

Amikor eredményes jövőt és sok születésnapot kívánunk a 175 éves Akadémiának, egyben azt kérjük, hogy érezze magáénak és álljon továbbra is támogatólag a népzenei összkiadás nagy vállalkozása mögött.

Domokos / Jegyzetek

▪ A Magyar Tudományos Akadémia 175 éves születésnapja alkalmával rendezett „Nagy kezdeményezések az Akadémián” című ülészakon 2000. november hatodikán elhangzott előadás bővített, írott változata.

- 1) Vízota Gyula: *Az Akadémia és a népdalgyűjtés*. Akadémiai Értesítő. 1911. március 15. (XXII. kötet) 116—119; Kodály Zoltán: Előszó *A Magyar Népzene Tára* (a továbbiakban MNT) I. kötetéhez.
- 2) Paksa Katalin: *Magyar népzene kutatás a 19. században*. Budapest, 1988. 29.
- 3) *Magyar népdalok...* szerkeszti és kiadja Erdélyi János. Eredeti melódiákkal zongorára és énekhangszóra dolgozta... Bartay Endre. I. füzet. Bécs. 1846; *Magyar népdalok*. Énekre és zongorára vagy egyedül zongorára alkalmazzák Fogarasi és Travnyik... kiadja Erdélyi János. Pest, 1847.
- 4) Az Akadémia ugyanis számon tartotta a „kölcönt” és 1852-ben visszakéri Erdélyi Jánostól a kéziratokat. Ő válaszában azt írja, hogy „A hangjegyek, melyek talán mellettök voltak, nálam nincsenek. A tudós társaság, különösen Fogarasi, indítványozá, hogy a Kisfaludy Társaság a hangjegyekre való tételben is járjon el: s akkor én a hangjegyeket Fogarasi és Travnyik között osztám meg, azok nálök vannak. De azóta már igen sok történt. Nem volna csuda, ha mind elhányódott volna is.” Különös szerencsével Kodály Zoltán 1941 őszén, egy árverésen rátalált Mindszenty Dániel kottáinak legalább egy részére. Lásd *Magyar zenei folklore 110 év előtt c.* írását. (Visszatekintés II: 155-183.) és az MNT I. kötetéhez írt Előszavát. (Visszatekintés II. 184-197.)
- 5) Fogarasi *lengedező*nek magyarította e ritmus nevét. Lásd: Fogarasi János: *Művelt magyar nyelvtan*. Pest, 1843.
- 6) Bartók Béla: *A magyar népdal*. Budapest, 1924. Bevezetés.
- 7) Lásd Bartalus rövid írását, melyet a sorozat záró, VII. kötetében tett közzé *Néhány szó a magyar népdalról* címmel.
- 8) A különbség – Kolberg javára – műveik hatásában is meglátszik. Míg a hatalmas lengyel kötetsorozat immár másodszor jelenik meg, újabban a Lengyel Tudományos Akadémia kiadásában, addig Bartalus kötetei szinte már megjelenésükkor elavultak. (A VII. kötetel egyidőben már gyűjt Vikár Béla!) Kodály jegyzi meg, hogy soha, sehol nem látta a Bartalus köteteket magánkézben, „házi” használatban. Kodály Zoltán: *Magyar zene, magyar nyelv, magyar vers*. Bp. 1993. 167.

- 9) *A magyar népdal zenei fejlődése*. Vonatkozással Dr. Fabó Bertalan hasonló című művére. Erdélyi Múzeum 1908. XXV.évf. (*Seprődi János válogatott zenei írásai és népzenei gyűjtése*. Bukarest, 1974. 82-142.)
- 10) Kodály Zoltán: Mi a magyar a zenében? (Visszatekintés I. 77.)
- 11) Bartók Béla-Kodály Zoltán: *Magyar népdalok*. Énekhangra és zongorára. Bp. 1906. (A bevezetőt lásd: *Visszatekintés* I. 9-10.)
- 12) *Ethnographia* 1913. XXIV. évf. 313-316.l. (*Visszatekintés* II. 48-52.)
- 13) „Az MTA főtitkára, Balogh Jenő 666/1934 sz. levelében értesíti Bartókot, hogy a megtévesztő román és jugoszláv népdalkiadványok folytán sürgőssé vált magyar népdalkiadás érdekében az MTA megteszi a szükséges lépéseket.” ifj. Bartók Béla: *Apám életének krónikája*. Bp. 1981. 343. 345; Kodály: *Magyar zene, magyar nyelv, magyar vers*. Bp. 1993. 298-304.
- 14) Rác Ilona: *Bartók Béla utolsó évei a Magyar Tudományos Akadémián*. Magyar Tudomány 1961/6; Veress Sándor és Gergely Pál visszaemlékezése az *Így láttuk Bartókot* c. kötetben Bp. ²1995; továbbá ifj. Bartók Béla: *Apám életének krónikája*. Bp. 1981. az 1934-1940 közötti évek.
- 15): Lásd 1935. nov. 11.-én írt levelét Fischerné Szalay Stefániának. (Bartók Béla levelei. Bp. 1976. 509.)
- 16) 1937. szeptember 14.-én írt levél. (Uo. 560.)
- 17) 1938. október 9.-én írt levél Müller-Widmann asszonynak. (Uo. 604-605.)
- 18) Lásd Ottó Ferenchez írt levelét. (Kodály Zoltán levelei. Bp. 1982. 149.) továbbá Veress Sándor, Ránki György és Gergely Pál visszaemlékezéseit az *Igy láttuk Kodályt* kötet 1994-es kiadásában.
- 19) 1940 októberétől nyugdíjaztatta magát a Zeneakadémián, hogy minden energiáját a népdalkiadásra fordíthassa.
- 20) „Mikorra várható a magyar népdalok egyetemes kiadása első kötetének megjelenése? – Ha az előkészítés már ott tart, hogy egy kötet megjelenhetik, akkor több is megjelenhet egyszerre. Az előkészítés munkája az egész anyagra vonatkozik. Téves dolog azonban 15ezer dallamról beszélni (amint az többfelé megtörtént). Összesen mintegy háromezer törzsdallam van és az azokhoz tartozó változatok. Igaz, egyhez néha ötven is. Bartók, saját gyűjtésű dallamainak újbóli, revideált leírásán kívül, ritmuskatalógust készített. Ezenkívül feldolgozta összehasonlítás céljából a lengyel, rutén, tót, horvát, szerb és bulgár gyűjteményeket. A kiadványban azonban nemcsak az 1900 óta gyűjtött anyag talál majd helyet, hanem fel kell ölelnie minden, nyomtatásban vagy kéziratban meglévő régibb adatot is. Ezek rendezésével

telt el a múlt év. Hátra van még az újonnan gyűjtött dallamok besorolása, többek között a magyar népzenei gramofonfelvételek során felmerült értékes új adatoké.” Bartók János: *Beszélgetés Kodály Zoltánnal a magyar zenei élet időszerű kérdéseiről*. Magyar Zenei Szemle 1942. dec. 350-353. (Visszatekintés III. 54-55.)

21) A hatalmas, számozott támlapanyagot el kellett csomagolni és biztonságos helyre menekíteni. Lásd Gergely Pál visszaemlékezését az *Igy láttuk Kodályt* kötet 1994-es kiadásában.

22) Kodály Zoltán *Előszó* az MNT I. kötetéhez; továbbá Szomjas-Schiffert György visszaemlékezése az *Igy láttuk Kodályt* kötet 1994-es kiadásában.

23) Somfai László kifejezése a *Magyar népdalok egyetemes gyűjteménye* c. Bartók-kötet Előszavában. Bp. 1991.

24) Péteri Lóránt: Adalékok a hazai zenetudományi kutatás intézménytörténetéhez (1947-1969). *Magyar Zene* XXXVIII/2. 2000. május: 161-191.

25) 1951-56 között a Zeneakadémián akkor létesült zenetudományi szak keretében még lehetett népzene is szakosodni. Egyetlen évfolyam végzett ezen a Kodály által vezetett népzene szakon. Azóta nincs népzenei szakképzés a Zeneakadémián.

26) Járdányi Pál: *Összegyűjtött írásai*. Közreadja Berlász Melinda. Bp. 2000. Előszó. 13.

27) A Népzene kutató Csoport 1967-tel kezdődő és máig nyúló története is témánkhoz tartozik. Ennek az időszaknak csak vázlatos képét adhatjuk, mert érdemi bemutatása kellő távlat és alapos, feltáró kutatások híján még nem időszerű.